

FIGYELŐ

Szépirodalom

KERTÉSZ IMRE:

Felszámolás

„Az öngyilkosság egyetlen méltányolható / eszköze az élet / öngyilkosnak lenni annyi / mint az életet folytatni” – mondja Bé Kertész Imre *Felszámolás*ában, akit a *Kaddis a meg nem született gyermekért* című regény beszélőjeként már megismerhetünk; egész pontosan: most újra órá ismerhetünk.

A *Felszámolás* „tolmácsolója”, Keserű ugyanis, mint egy megszűnés előtt álló kiadó szerkesztője, barátja, Bé nagyregénye (a „mindenre magyarázatot adó” szöveg) után kutatva beszél el az Auschwitz utáni második generáció legsúlyosabb kérdéseit. S kétségtelen: ilyen hatalmas szellemi-erkölcsi gócot csak olyan kvalitású művész ábrázolhat-értelmezhet, akinek arcán, szívében irgalmatlan közönnyel masírozott át – váltakozó színű és fazonú bakancsokban – ez az agyonmagyarázott, „le nem zárt”, kellő komolysággal sohasem „értelmezett” 20. század. Bé műve persze megtalálhatatlan és megkereshetetlen. S nem csak azért, mert azt Judit – Keserű volt felesége – a szerző kérésére még annak ön-

gyilkossága előtt elégette. Hanem azért, mert nincs magyarázat!

Auschwitz: van. Rothadtságunknak (bár azt sem tudni, hogy mi is az ma) e ténye van. Folyamatosan és kérelhetetlenül. Jelenidőben. Soha nem leszünk és lehetünk ugyanazok, mint annak előtte, mert – „így” vagy „úgy”, de – mindahányan odavesztünk. Zsidók és nem zsidók, cigányok és nem cigányok, homoszexuálisok és heteroszexuálisok, fogyatékosok és egészségesek, politikai okok miatt kiirtandók és rendszerhűek egyaránt – és visszavonhatatlanul. És Keserű (ennek ellenére, vagy hát nem is tudom, valaminek ellenére-e egyáltalán) mármár vakon hisz abban, hogy Bé valamiféle megoldást, kódot, valami épkezláb lelki magatartásformulát ad regényével: hogyan tovább? Ebben az infernóban (az is: mi?), most, 2003-ban mi legyen velünk? 1999 egy napsütötte napján, hajléktalankat kémelve szobájának ablakából, „várja”, keresi, kutatja Keserű mindezt. „Életbe vágóan fontos volna elolvasnom, mert valószínűleg megtudhatnám belőle, hogy miért halt meg [Bé], s talán azt is, hogy ha már ő meghalt, nekem vajon – hogy így mondjam – szabad-e még élnem” –

mondja a nem zsidó (bár ez irreleváns) szerkesztő. Attól a Bétől várva választ – hogy *egyáltalán* szabad-e még élni –, aki ott, Auschwitzban született. Mert az élet, lehet, valóban élni akar: még ott is születtek gyerekek.

Igaz és a 20. századról szóló egyik legpregnansabb állítás ez, ami valaha papírra került: „józan emberek közt nőtettem fel, akiknek lelkét, jellemét és egyéniségét háborúk és különféle diktatúrák számolták fel”. S ez az, ami megmásíthatatlan. Ezért is „kellett” a *Felszámolás*-nak megszületnie. Kertész Imre azonban – és ezt már csak érteni tudom, mert a „megbocsátás” ilyen fokát, ezt a derűt, melankóliát, bölcsességet megérteni semmiképpen – nem gyűlölködik (dehogyan, ó), hisz „a vesztesek szerelme a gyűlölet”. Ki „győzött” hát? Ugyan...

Páratlan munkáról beszélünk.

Kertész Imre e helyütt a második generáció, a mai ötvenesek (illetve a rendszerváltás környéki negyvenesek) identifikációjáról, otthontalanságáról, s olykor a téboly szélén történő egyensúlyozásáról is szól. Zsidókról, akik gyűlölik, hogy azok, nem zsidókról, akik viszont tudják, hogy azok. „Én zsidó vagyok” – mondja Judit, „Ezzel nem mondtál semmit. Mindenki zsidó” – mondja Ádám, Judit második férje. Ki a zsidó? Ki a cigány? Miféle „rend” ez?! Mi ez az egész?! Hol az a kilövőállomás, amely rakétaelven elenged valami „magyarázat” felé? Honnan

kezdjem – harmincévesen, a háború utáni harmadik generációsként – ezt a zokogással, kivert fogakkal, testnedv-elvezető nütokkal „kövezett” légifolyosót bejárni? Meg tudom ezt még egyáltalán tenni?

A terjedelem, meg a – pardon – magam fölkészületlensége okán sem kezdenék bele itt ebbe. A „történelem”, úgy fest, teszi a dolgát, s Kertész Imre a *Felszámolás* kódjában talán épp ezért tér vissza – hogy micsoda írásművészeti és gondolati nagysággal, fölleli majd, aki olvassa – „hajléktalanjaihoz”: „Emellett sosem zárhatta ki teljesen, hogy egy szép napon ő is ott találja magát közöttük, a padon. Nem ma, fordult meg Keserű fejében, és nem is holnap, de talán holnapután. Miért ne?” – hisz egyszer már megtörtént.

DUKAY NAGY ÁDÁM

(*Magvető Kiadó, Budapest, 2003,*
160 oldal, 1890 Ft)

PHILIP ROTH:

Szégyenfolt

Szerzőnk még meg sem szólalt, de a könyv legelején máris baljós hang rezzen. Szophoklész *Oidipus király*ából vett idézettel indul ugyanis Philip Roth amerikai hígtású „görög sorsdrámája”, és a fülszöveg szerint „semmi sem tartóztathatja föl”. Va-